2. DEN BESVIKNE POETEN

Det är en förtjusande farlig sak för en sjuttonåring att vara sin egen herre och ha en välfylld plånbok. Unge Marx, nykommen som student till Bonn, släppte sig lös för att njuta av den nyvunna friheten. Efter några veckor kom ett förargat brev hemifrån. "Olyckligtvis", skrev hans far, "bekräftar du alltför tydligt den uppfattning som jag har om dig, att trots dina många goda egenskaper egoismen är den dominerande."[1]

Anledningen till detta utbrott var någon banal episod som denna gång hastigt slätades över. Men under de tre år, som gamle Marx hade kvar att leva, anslog han ofta samma ton i sina brev.

"Jag vill göra dig rättvisa, men jag kan inte alldeles bli kvitt tanken att du inte saknar egoism, utan att du har mer av denna egenskap än som behövs för självbevarelsen."[2] Och han upprepade: "För ditt eget bästa varken vågar eller vill jag lämna detta ämne, förrän jag är övertygad om att din i övrigt så ädla karaktär är fri från denna fläck."[3] Och han fortsatte att predika att även den mest lysande karriär var mindre viktig än en fläckfri karaktär. "Endast om ditt hjärta förblir rent och mänskligt, endast om ingen demonisk ande kan dra det bort från dina bättre känslor, endast då skall jag känna den lycka som jag i många år har drömt om att finna genom dig."[4] När han blev äldre, blev han mer och mer kritisk mot sin son.

Nyheterna från Bonn behagade honom allt mindre. Han var förvisso ingen pedant och en ung man måste så sin vildhavre, men moren tycktes inte göra något annat.

Rapporterna, som oftare kom från Karls vänner än från honom själv, var lindrigast sagt oroande. Sonen tycktes inte arbeta alls. Han hade anlagt de värsta studentvanorna. Han hade varit anhållen av polisen för "fylleri och nattligt förargelseväckande beteende"[5] och hade ådömts disciplinstraff vid universitetet. Och ännu mer irriterande var att pengarna formligen rann ur hans fickor. Han begärde ideligen tillskott

till det rikliga månatliga anslag som han fick hemifrån, och hans räkenskaper dolde på ett finurligt sätt vart pengarna tog vägen.

Så kom det fram att han ofta synts i Köln och inte alls varit i Bonn. Och slutligen sipprade det ut en historia som har förblivit en olöst gåta i hans liv. Han skulle ha utkämpat en duell i Köln, men ingen visste, om han blev sårad eller inte. I varje fall kan det inte ha varit en duell med sabel eller florett enligt studentförbundens riter. Det var en allvarlig historia på pistol.

Men vem duellerade han med? Och av vilken anledning? Gamle Marx, som vacklade mellan vrede och fruktan för obehag, ansåg det lämpligast att inte göra några frågor. Endast en kort tid före sin död gav han Karl en diskret påminnelse om att han för sin del "inte hade begärt någon förklaring till denna dunkla punkt fastän den var mycket dubiös".[6] Han nöjde sig med en något irriterad ironi. "Hänger då duellerande så intimt ihop med filosofi?" skrev han. "Det är att underkasta sig andras uppfattning, för att inte säga frukta denna. Och vilken uppfattning? Ingalunda alltid den bästa."[7]

Den faderliga myndigheten var emellertid taktfullare än den statliga. Staten reagerade inte med ironi utan med polisundersökning. När Karl Marx några månader senare lämnade universitetet, antecknades på hans avgångsbetyg att han i Köln hade innehaft "förbjudna vapen". "Undersökningen pågår."[8] De preussiska myndigheterna hade ingenting alls emot att studenterna duellerade på sabel och florett. Det främjade tapperhet och hängde ihop med en exklusiv hederskodex hos statens blivande försvarare. Men de blev nervösa när medborgare och särskilt studenter fick pistoler i händerna.

Anledningen till denna nervositet var den gryende demokratin. Eller rättare sagt fruktan för de "hemliga sällskap" som vid denna tid florerade överallt på kontinenten. Vad var då denna demokratiska strömning? Uttryckt i modernare termer var den en strömning mot regeringarnas politiska maktfullkomlighet.

I alla länder hade monarkerna monopol på allmänna angelägenheter. De stiftade ensamma lag, de styrde, de bestämde vad som skulle sägas och tryckas. Även i de länder där de tillät en folkrepresentation, exempelvis Frankrike, hade denna ingen nämnvärd makt och byggde på rösterna från ett tunt lager av befolkningen. Det bästa man kunde räkna med var, som Guizot sade, "en monarki, begränsad av ett begränsat antal medborgare". Många av monarkerna skötte sig ganska bra. Men även

i sådana fall stred maktfördelningen mot tidens anda. Tiden var fientligt inställd till varje slags monopol. Det rådde en allmän tro på den fria konkurrensens välsignelser.

Det hade börjat på det ekonomiska området.

Ännu några decennier tidigare hade regeringarna även på detta område innehaft ett monopol. De hade beslutat vad som skulle tillverkas och exporteras, hur många som fick vara anställda i varje industri, vilka priser och löner som skulle betalas. Men detta tillstånd hade så småningom sköljts bort av liberalismens framrullande våg. Under loppet av 1700-talet hade regeringarna i alla länder trängts tillbaka från sin roll som regulatorer för det ekonomiska livet. Vem som helst kunde nu tillverka och salubjuda vad han behagade. Den ekonomiska makten hade tillfallit den mest fulländade av alla demokratier: den fria marknadens demokrati. De allsmäktiga köparmillionerna — endast de — bestämde om någon vara, någon fabrikant, någon handlande skulle ha framgång eller misslyckas. Och se: ur denna den fria konkurrensens demokrati, ur den bestämmande makt som utövades av Hans majestät den suveräne Köparen, utvecklades ett vida större välstånd än någon förut hade drömt om!

Varför då inte tillämpa samma liberala princip även på politikens område?

Ned med regeringarnas politiska monopol! Låt varje åsikt göra sig gällande i tävlan med andra! Låt var och en som har ett politiskt system eller en politisk handlingslinje att rekommendera, framträda med den på torget och salubjuda sina botemedel! Hans majestät den suveräne Väljaren får då besluta hur eller av vem han vill bli styrd. Det skulle resultera i större belåtenhet och högre visdom än som någonsin kunnat bli fallet under ett regeringsmonopol. Detta var målet för de demokratiska strävandena.

Men regeringarna tillät inte sina undersåtar att öppet kämpa för detta mål, och följden blev att det överallt på kontinenten växte upp hemliga sällskap.

De hade besynnerliga namn. I Italien hette de carbonari. I Frankrike var det viktigaste känt under namnet "Hjälp dig själv, så hjälper dig Gud." Ett internationellt sällskap som kallade sig "Det unga Europa", hade filialer med namnet "Det unga Tyskland", "Det unga Polen", "Det unga Ungern" etc. Men ännu betänkligare var att det i många av dessa hemliga sällskap redan på ett tidigt stadium hade framträtt en tendens

hos medlemmarna att underlåta att tänka. Det var de äldre som fick tänka, de aktade medborgarna, affärsmännen, vetenskapsmännen, lärarna, hantverkarna, butiksägarna. Men deras söner, studenterna, bokhållarna, lärlingarna, arbetarna, fick vapen gudvet varifrån och väntade på den dag när de skulle få tillfälle att använda dem.

Och det allra värsta var att händelserna hade visat att en sådan dag kunde komma. I Paris, där andan från Bastiljens stormning hade levat kvar under decennier, hade folket i juli 1830 lyckats få makten på gatan, åtminstone för några dagar. Den bourbonska dynastin blev definitivt fördriven.

Detta var med all säkerhet de hemliga sällskapens verk. Den nye kungen, Louis Philippe av huset Orléans, hade lyckats vinna kronan endast genom att framställa sig som demokrat, som "borgarkung".

Det är sant att folket snart blev besviket på honom och hans Guizot. Men det betydde bara att de hemliga sällskapen fortfarande hade en uppgift att fylla, även i Frankrike. Och dessa sällskap blev allt radikalare. De nöjde sig inte längre med att vilja införa demokratin. De lekte med tanken på att avskaffa monarkin och allmänt införa ett republikanskt statsskick.

Här hade Amerika ett finger med i spelet. Den mest inspirerande gestalten vid Paris-revolten 1830 hade varit den gamle markis de La Fayette, hjälten från amerikanska revolutionen. Fem år senare utkom greve Alexis de Tocquevilles berömda bok om amerikansk demokrati. Här fick de avancerade i Europa för första gången veta fakta om ett land som förut hade varit praktiskt taget okänt för dem. De läste med lågande intresse om hur den totala demokratin på andra sidan Atlanten fungerade. Det befäste deras tro och verkade som en sporre. Polisen i olika länder, som sinsemellan stod i kontakt med varandra, rapporterade med ökad oro att temperaturen och medlemsantalet i de hemliga sällskapen steg. Polisen måste vara speciellt på sin vakt mot dessa revolutionära celler. Det som där försiggick måste avslöjas. Därför blev en pistol i händerna på en student ögonblickligen en viktig sak.

Men i fallet Karl Marx hade polisen ingenting att hänga upp sig på. Politiken lockade honom inte. Visserligen var studenterna, även de yngsta kullarna, de ivrigaste anhängare av "frihet" och "emancipation". Men sådana känslor låg inte för Marx. I själva verket verkade han fullkomligt likgiltig för allt utom den behagliga uppgiften att söka efterlikna "la jeunesse dorée". Han gick sällan på de juridiska föreläsningarna, han

visade till och med föga intresse för sina filosofiska och litterära käpphästar. Han hade inte mycken tid till övers för författandets vällust och plåga. Det lönade sig inte att förneka att året i Bonn hade varit en bortslösad tid. Hans hemkomst hälsades inte med någon entusiasm.

Lyckligtvis betyder emellertid ett år i en ung mans liv inte så mycket. Heinrich Marx skyndade sig att göra bättre förberedelser för morens universitetsvistelse i Berlin. Han skaffade introduktionsbrev till goda familjer. Han tog reda på vilket månadsunderhåll andra fäder gav sina söner. Han studerade kursplanerna och utarbetade ett schema som skulle upprätthålla jämvikten mellan de juridiska studierna och Karls egna, mindre prosaiska intressen.

Han fann hos sonen en tydlig önskan att rehabilitera sig. Moren mottog alla förslag med ovanlig beredvillighet. Han överträffade sig själv i goda föresatser. Han försummade ingenting som kunde övertyga fadern om att han var en mogen man, beredd att ta sina examina utan tidsutdräkt och med bästa möjliga betyg. Och en dag upplyste han plötsligt att han var förlovad med Jenny von Westphalen.

Den natten låg Heinrich Marx och hans hustru vakna tills det började ljusna. De var förtjusta och bekymrade på samma gång.

Flickan var "den vackraste i Trier", hon var en "ängel", en "förtrollerska"[9]. Om hon genom något underverk var bestämd för deras Karl, så hade de all anledning att känna sig lyckliga och — varför inte erkänna det? — stolta. Men den orimliga olikheten i ställning och bakgrund kvarstod. Det var orimligt att en tjugutvå års flicka skulle vänta på en aderton års pojke. Jenny var inte ens säker på sin fars uppfattning i saken. Hon vägrade att berätta det för sina föräldrar, och det var detta som mer än något annat oroade Heinrich Marx, den preussiske advokaten. Hur mycket ansvar skulle han våga ta? Vågade han komma i en "ohållbar, tvetydig ställning"[10] till sin gamle vän Westphalen? Vågade han tala med honom och sätta sin egen sons lycka på spel?

Han valde utvägen att skjuta ansvaret på en högre makt och vänta på Guds dom.

Dagen därpå kallade han till sig de unga tu. Han talade med dem om människohjärtats ombytlighet och nödvändigheten att pröva sig länge och allvarligt. Och han upplyste dem om vad han hade beslutat. Det bästa provet, sade han, var en lång skilsmässa. Karl skulle därför redan samma vecka fara direkt till Berlin. Det skulle dröja länge innan han kom hem, han kanske inte skulle komma någon gång under sina tre år

vid universitetet. De skulle inte träffas på tre år. Om de efter den tiden hyste samma känslor som nu, var det Gud som hade talat. Men tills vidare skulle ingen av dem känna sig bunden.

Och så fick unge Marx uppleva skilsmässans tragedi. Heinrich Marx sprang några steg vid sidan av tåget och vinkade åt sin son. I två dygn skakade tåget fram över slätten. Preussen — en gräns — hans brittiska majestäts tyska kungarike Hannover — en gräns — Preussen igen — och en mulen morgon på hösten 1836 anlände Karl Marx till Berlin. Han började genast se sig om efter ett rum. Mitt i staden, vid Leipzigerstrasse, fick han syn på ett hus med en tavla över porten. På tavlan stod att där hade under förra seklet bott den odödlige skalden Gotthold Ephraim Lessing. Marx hyrde ett rum.

Berlin hade ingenting av rikedomen hos en huvudstad. Gatorna var tråkiga, stela och fula. De passade bra till människorna som bodde där. Även de var tråkiga, stela och fula. Men detta uppvägdes en smula av ett par små egendomligheter: ett visst sunt förnuft och en viss humor i den fula dialekten. Var och en visste precis vad han hade att göra och varför han gjorde det. Sådant var hela Preussen. Det var något som alltid tycktes kräva ett "men" — utan ett "men" kan varken en uppskattning eller ett ogillande komma i fråga.

Det var tydligen slut med den tid när Preussen hade varit de fria andarnas förhoppning. Ingen reformanda svävade längre över skötseln av de allmänna angelägenheterna. Det talades inte längre om framsteg, snarare framträdde här och där tecken på reaktion. Konungens av Guds nåde politiska monopol var mer intakt här än i något annat land med undantag av Ryssland. Konungens undersåtar spelade ingen som helst roll i rikets styrelse. Inget politiskt liv tilläts. Det var inget flerpartisystem, inget tvåpartisystem, inte ens ett enpartisystem; det var ett partilöst system. Demokrati var till den grad tabu att några uttryck för en klar demokratisk uppfattning var utom all fråga. I varenda stad fanns en censor som i förväg måste se allt som skulle tryckas och strök varenda rad som alltför öppet pekade mot demokrati.

Det rådde åtskilligt missnöje med att regeringen började bli smittad av pietism. Fritänkaren Fredrik den store hade berövat kyrkan praktiskt taget allt inflytande på de allmänna angelägenheterna. Hans brorsonson Fredrik Vilhelm III, nu en gammal man, bröt med denna tradition. Han inte bara personligen vände sig till Herren, utan i sina förordningar

och utnämningar föreföll han alltför mycket ledd av bigott ortodoxa präster. Detta irriterade en hel del gott folk.

Och slutligen var naturligtvis armén inte något särskilt tilltalande drag i den preussiska samhällsbilden. Allting var byggt på armén. Den makt som kungen utövade hängde i sista hand på officerskåren. Denna kår, som var praktiskt taget stängd för alla som inte tillhörde adeln, symboliserade på det mest påtagliga sätt frånvaron av allt slags demokrati i Preussen. Dessa officerare som gick omkring på gatorna, stela som om de hade svalt en eldgaffel och högdragna som om de hade tillhört ett slags högre människoart, var typiska för den preussiska andan i dess mest utmanande form.

Å andra sidan kunde emellertid inte ens de "missnöjda" förneka att de saker de kritiserade uppvägdes av mycket bestämda fördelar. Fastän Hans majestäts regering var hård som sten när det gällde demokrati, var den resonlig, ja till och med tolerant i praktiskt taget alla andra avseenden.

Allmänheten hade inga obehag av staten. Affärsmannen kunde inte påstå att regeringen lade några hinder i vägen för hans verksamhet, snarare gav den honom en förnuftig hjälp. Preussen var ett ungt land, där handel och industri inte hade hunnit så långt som i England eller Frankrike, men nu hade utvecklingen börjat gå raskare. De som hade med ämbetsverken att göra kunde vara övertygade om att tjänstemännen var samvetsgrannare och mindre korrumperade än på kontinenten i övrigt. Man behövde inte frukta en godtycklig behandling; polisen och staten, ja även monarken, var bundna av rättvisans principer och underkastade lagen och domstolarna. Om censuren inte tillät någon propaganda för demokrati eller emot religion, betydde detta inte att den undertryckte all kritik eller sökte tysta ner de missnöjda. Lagen föreskrev att "censuren får icke hindra uppriktiga och varsamma efterforskningar av sanningen eller pålägga författare otillbörliga restriktioner"[11]. Tidningarna kunde ge luft åt sina och sina läsares känslor inför många missförhållanden, så länge det skedde på ett "varsamt" sätt. I det enda brev från Heinrich Marx till hans son, som hade någon politisk anstrykning, klagade han bittert över "dagens usla liberaler" som rentav föredrog Napoleon framför Preussen. "Under Napoleon", menar han missnöjt, "vågade man inte ens tänka sådant som numera skrivs dagligen och utan hinder i hela Tyskland och särskilt i Preussen."[12] En betecknande bestämmelse var att böcker på över trehundratjugu sidor

var undantagna från censuren. Så stora böcker tillhörde konstens och vetenskapens högre regioner där preussiska regeringen, oavsett de åsikter den själv hade, inte ville uppträda som någon auktoritet. Universiteten stod på en hög nivå. Ännu mer uppskattade var kanske lärarna på de lägre stadierna.

Inte ens missnöjet kunde undgå att finna mycket berömvärt i den preussiska staten. Och de allra mest missnöjda anslöt sig i anmärkningsvärd utsträckning till det som kanske var Preussens grundidé, statens överhöghet över individen. Engelsmännen kunde gärna få tro på sin Lockes och sin Humes och sin Adam Smiths individualistiska utsvävningar; här i Preussen blomstrade de idéer som den hädangångne filosofen Georg Wilhelm Friedrich Hegel hade givit uttryck åt — Hegel, Berlin-universitetets stora ljus, Hegel som även utomlands började erkännas som en andens storman, Hegel som Karl Marx snart skulle kalla "vår tids universella filosof", Hegel som ännu hundra år senare uppbar titeln "Tysklands nationalfilosof".[13] Alla bildade människor i Preussen var, frånsett åsikter i övrigt, hegelianer. Och Hegel hade sagt: "Staten är den moraliska idéns inkarnation." "Staten är inkarnationen av en konkret frihet." "Staten är begreppsmässigt förnuftig." Den representerar "högsta lag för individen vilkens högsta plikt är att vara medlem av staten". Mänsklighetens framsteg försiggår förmedelst staten och endast genom denna mellanhand kan individen ha någon del i utvecklingen. Därför kan endast statens mening "och ingen subjektiv uppfattning avgöra lag och plikt". Staten är "sitt eget högsta ändamål". "Individens intresse är endast berättigat när det härrör från statens gemensamma intresse."

Detta var inte bara officiellt accepterat i Preussen, det var även teser som liberalerna inte opponerade sig emot. Oppositionen i Preussen ville ha staten i vissa avseenden annorlunda organiserad. Men även med en annan organisation skulle de fortfarande betrakta staten med Hegels ögon. Och denna på annat sätt organiserade stat skulle alltjämt representera individens högsta lag. Vad beträffar inställningen till statens överhöghet över individen fanns det i Preussen ingen principiell skillnad mellan Hans majestät och de hemligt misnöjda.

Moren — som för resten inte längre kallades så — kom in i denna preussisk-berlinska atmosfär och reagerade inte särskilt mot den. Sannolikt hade han en dragning till en moderat liberal ståndpunkt. Men även denna innebar ett visst accepterande av tingens bestående ordning. I varje fall sysselsatte den honom så lite, att ämnet inte ens antydningsvis före-

kom i de hundratals sidor han skrev vid denna tid. Han hade kommit till Berlin för att arbeta och bli något, och det var detta som fyllde hans tankar.

Han avlade de visiter som hans far hade förberett. Han inbjöds till än den ena, än den andra goda familjen. Men dessa förbindelser avklipptes snart genom hans brist på intresse för människor. Han levde fortfarande bakom den glasvägg som under hans barndom hade skilt honom från kamraterna. Han medgav för sig själv att han hade "stött bort" många vänliga själar.

Men hur som helst hade han inte mycken tid att förlora. Han kastade sig med iver över studierna. Han bevistade regelbundet föreläsningarna, inklusive två juridiska serier. Professor Eduard Gans, vilkens föreläsningar i straffrätt tillhörde dem han åhörde, intygade skriftligt hans "stora flit".[15] Denne professor var efter Hegels död universitetets stora ljus. Studenter från alla fakulteter trängdes på hans föreläsningar. Han var mer filosof än jurist. Hegel hade själv utvalt honom till sin uttolkare och anförtrott honom de skatter i form av outgivna manuskript som mästaren lämnade efter sig. Men oavsett vad som drog Marx till denne lärare, stod det i varje fall klart för honom att alla hans studier endast var en nödfallsutväg. Hans verkliga kallelse var skaldens.

Han var född till diktare — vad annars? Som skald skulle han uträtta de betvingande underverk, som han hade drömt om sen han var barn.

Det var en allvarsam sak för honom. Större delen av hans tid, dag och natt, ägnades åt författarskap. Däri nedlade han all sin energi, all sin viljestyrka, all sin tro.

Manuskripten började hopas i hans rum, det var anteckningar, utkast, första versioner, färdiga produkter. Han unnade sig aldrig ro. Han drevs av längtan efter sin älskade och av skapandets lockelse. Han drevs av en vild beslutsamhet att med ett enda häftigt språng nå en dominerande ställning i världen.

Han var oerhört produktiv. På några månader hade han fått färdig en ansenlig hög manuskript. Han hade två tjocka skrivböcker med dikter som han kallade "Kärlekens bok I" och "Kärlekens bok II" och tillägnade "min evigt älskade Jenny von Westphalen". En tredje skrivbok kallade han "Sångernas bok". En fjärde som var utan titel var tillägnad fadern. Han började "översätta Ovidii oden" (!). Och detta var endast några av hans mindre viktiga projekt. Han skrev en dialog på vers kallad "Cleantes". Han arbetade på en humoristisk roman, "Scorpion

und Felix", och en tragedi i klassisk stil, "Oulanem". Under de första månadernas vistelse i Berlin kom han så långt med romanen och dramat, att han kunde skicka sin far några kapitel och scener.

Vid denna tid hade den gamle börjat tackla av. Han plågades av en envis hosta som alltmer försvårade arbetet för honom. Läkaren skickade honom till en kurort men en två månaders behandling hjälpte inte.

Han blev orolig och började visa symtom på ångest. Åtta barn, av vilka det yngsta bara var tolv år, var beroende av honom. Inget av dem kunde vid denna tid försörja sig själv. Om moren var så absolut övertygad om sin framtid som diktare, varför då hindra honom? Det fanns många skalder som hade blivit berömda vid nitton år, men en jurist kunde inte stå på egna ben förrän många år efter examen. Var det rätt att tvinga Karl att lägga ner hela sin energi på studier. Borde han inte i stället få frihet att under en tid ägna sig åt sina lovande litterära planer, även om tiden vid universitetet därigenom skulle bli förlängd?

Heinrich Marx gjorde sin son detta erbjudande. Han anförtrodde Karl sina bekymmer och förklarade hur viktigt det var, att sonen "så snart som möjligt skapade sig ett namn" och "tog ett avgörande steg ut i livet".[16] Och han hade rentav ett uppslag till en lovande litterär plan. "Jag kan naturligtvis bara föreslå och råda", skrev han. "Du har vuxit ifrån mig och på denna punkt är du min överman." Men, framkastade han, skulle inte "en episod ur den preussiska historien" vara ett värdigt ämne? Man fick naturligtvis välja en epok som var "ärorik för Preussen och som möjliggör för en genial monarki att spela en viktig roll". Slaget vid Waterloo kanske kunde bilda en god bakgrund. "Det kunde kanske ta formen av ett stort upplagt ode eller vad du vill, ty du förstår sådana saker bättre än jag. Ett sådant ode, patriotiskt, fyllt av känslor och utformat i äkta tysk anda, skulle vara tillräckligt för att göra dig berömd."[17]

Men brevet kom för sent. När Karl mottog det, hade han redan ramlat ner från självförtroendets svindlande höjder och den plågsamma reaktionen hade inträtt. Det hade plötsligt gått upp för honom att han inte ägde den Aladdins lampa som skulle lägga världen för hans fötter. Han var ingen skald, han var bara en banal dilettant liksom tusentals andra.

Illusionerna måste ha börjat skingras, när några av de manuskript han skickat till tidskrifterna kom tillbaka utan så mycket som ett uppmuntrande ord. Till en början trodde han att det berodde på redaktörernas avundsjuka — de var förstås gamla män — och han blev lika ond över den underförstådda kritiken som han en gång hade blivit över lektor

Wyttenbachs öppna anmärkningar. Längre fram kunde detta ha hjälpt honom på rätt väg. Men även med denna hjälp var det inte lätt för en ung man att frigöra sig ifrån de lockande illusionerna och kämpa sig fram till den kalla, nakna sanningen.

Ty den sanning som nu stirrade honom i ansiktet var att inga av hans dittillsvarande skriverier visade någon talang och än mindre något snille. "Ingenting är klart", anmärkte han själv förtvivlat, "känslorna är generaliserade och formlösa", "det finns ingenting naturligt", "allting är skapat av tunn luft", "retoriska reflexioner i stället för poetiska tankar."[18] Manuskripten saknade i själva verket inte bara äkta inspiration utan även en rudimentär smak. Världen förlorade ingenting med diktaren Karl Marx.

Själv hade han emellertid förlorat världen. "Allt mitt skapande lika med noll." Alla de förhoppningar han hade hyst, alla de triumfer han hade varit så säker på, hela meningen med hans liv låg i spillror runtomkring honom. "Det var ett bedövande slag", skrev han till sin far.[19]

Och bland spillrorna stod den misslyckade poeten. Ett tag tog han sin tillflykt till hoppet att åtminstone kunna skapa ett eget litet rike i utkanten av diktens värld. Hans idé var att utge en tidskrift för teaterkritik. Det gick till och med så långt att han försäkrade sin far att han, en okänd student som gick på sitt andra år, hade fått löfte om medarbetarskap av "alla de berömda männen i estetikens värld".[20] Men även denna idé gick upp i rök. Han hade misslyckats som skald och nu hade han varken krafter eller ambition längre.

[1] Marx-Engels Gesamt-Ausgabe, 1:a delen, band 1, halvband 2, sid. 184.
[2] Samma, sid. 206.
[3] Samma, sid. 206.
[4] Samma, sid. 203.
[5] Samma, sid. 194.
[6] Samma, sid. 229.
[7] Samma, sid. 192.
[8] Samma, sid. 194.
[9] Samma, sid. 203.
[10] Samma, sid. 205.
[11] Preussiska censurlagen av 1819. Par. 2.
[12] Marx-Engels Gesamt-Ausgabe. 1:a delen, band 1, halvband 2, sid. 205.
[13] Georg Lasson: Slutet på företalet till den engelska upplagan av Hegels samlade arbeten.
[14] Hegel: Philosophy of Law (eng. uppl.) styckena 257, 260, 258, 140, 261.
[15] Marx-Engels Gesamt-Ausgabe, 1:a delen, band 1, halvband 2, sid. 247.
[16] Samma, sid. 204.
[17] Samma, sid. 204.
[18] Samma, sid. 214.
[19] Samma, sid. 218.
[20] Samma, sid. 220.

3. DET ALLSMÄKTIGA "DET"

Tjugu månader efter Marx' ankomst till Berlin avled fadern i något som läkaren kallade leversjukdom. Han hade lidit mycket de sista månaderna och utöver smärtan kände han för första gången i sitt liv sorg och misströstan. Han var särskilt orolig för sin äldste son.

Det hade inte dröjt länge efter chocken förrän moren hade trasslat till det för sig i Berlin ännu värre än i Bonn.

Han hade åter börjat slösa med pengar. "Jag skickar dig nu en anvisning på mer än du har begärt", skrev fadern under hans första veckor i Berlin. "Men jag litar på att du inte använder mer än du behöver."[1] Under några månader framåt gick allting bra. Men så kom en förändring. Efter ett år flammade faderns vrede åter upp. "Det är som om jag vore av guld: min son ger på ett år ut över 700 taler i strid mot all överenskommelse och trots vad som är vanligt, medan även den förmögnaste använder knappt 500."[2]

Han hade inte besparat Karl en del vinkar om lämpligheten att skära ner utgifterna. Heinrich Marx' sjukdom åt upp pengarna och "hans inkomst sjönk i samma mån som hans utgifter steg". Lille Eduard hade fått lungsot och dog. Det hade också kostat pengar. Hermann som inte var så värst begåvad hade efter många svårigheter erbjudits en plats på ett kontor i Bryssel, där de emellertid begärde tusen francs bara för att ta pojken som volontär. Familjen hade fem ogifta döttrar, som enligt tidens sed antagligen skulle få förbli ogifta, eftersom de var "oförgyllda", det vill säga inte hade någon hemgift; "håret reser sig på mitt huvud när jag tänker på det och inser hur illa jag förstår förgyllningens konst".[3] I flera månader hade den gamle mannen med barnslig glädje sett fram mot ett tillfälle att få resa och hälsa på sin son i Berlin men sedan givit upp denna plan, "därför att det skulle bli en för stark påfrestning på mina finanser efter alla utgifter som jag haft i år".[4]